

Az IFLA gyermekkönyvtári normatívái

N. RÁCZ Aranka

Az UNESCO által a közművelődési könyvtárakról 1972-ben kiadott manifesztum (lásd KF 1972. 5. sz.), amelyet ebben az új megfogalmazásában az IFLA közművelődési könyvtári szekciója dolgozott ki, nyomtatékosan felhívta a figyelmet a gyermekek könyvtári ellátására, „Gyermekek a könyvtárban” és „Tanulók a könyvtárban” c. fejezeteiben.

A manifesztum mintegy elvi alapjául szolgál a közművelődési könyvtári normatíváknak, amelyeknek végleges formába öntése állott a közművelődési könyvtári szekció munkájának középpontjában az IFLA budapesti kongresszusán. Az előző változatoktól eltérően ezek a normatívák külön előírásokat tartalmaznak a gyermekkönyvtári szolgáltatásokra vonatkozólag. Ez a tény is arra utal, hogy a gyermekek könyvtári ellátásának társadalmi és kulturális jelentőségét világszerte egyre szélesebb körben ismerik fel. Másrészt tükrözik annak a fel fogásnak is, hogy a közművelődési könyvtár tevékenységéhez szervesen hozzátartozik a gyermekek ellátása, és ezt a könyvtár feladat rendszerébe ágyazva kell megfogalmazni.

Ilyen megfontolások alapján a gyermekek könyvtári ellátásával kapcsolatos előírások sem külön fejezetben, mintegy „függelékként” kapcsolódnak a normatívákhoz, hanem minden olyan témában szó van róluk, ahol a gyermekek igénye felmerülhet.

A gyermekek könyvtári ellátását szabályozó normatívák megértéséhez szükséges ismerni a közművelődési könyvtári szolgálatnak az IFLA-normatívákban rögzített néhány alapelvét. Ilyenek az alábbiak:

- A könyvtár állandóan fejlődő szervezet, célja a társadalmi fejlődés következtében változik. Egyik ilyen változás manap-

ság pl. a gyermekek és az ifjuság könyvtári szolgálatának fejlesztését sürgető igény.

- A másik korszerű alapelv, hogy a modern közművelődési könyvtár sok irányú és szintű szolgáltatásait csak nagyobb könyvtári egységek tudják kellő színvonalon kielégíteni. Az IFLA-normatívák szerint minimálisan 50 000 lakos jelentí azt a népességbázist, amelyen ez a sokféle szolgáltatás még gazdaságos lehet, az optimális településnagyság azonban 150 000 lakos. Alsó határnak a 3000 lakosu települést kell tekinteni, ahol állandó szolgáltató egység fenntartása még lehetséges. Ennél kisebb települések könyvtári ellátása letétekkal, bibliobuszokkal, postai kölcsönzéssel oldható meg. (12-18. pont.) Ebben a keretben helyezkedik el a gyermekek könyvtári ellátása.

A gyermekek ellátásáról a normatívák a következőket rögzítik (49-52. pont):

- Mivel a gyermekek sajátos könyvtári igényeket képviselnek, külön ellátást kell biztosítani számukra, mégpedig úgy, hogy ez megfeleljen minden koru és képességü 14 éven aluli gyermeknek.
- A gyermekek ellátása a közművelődési könyvtári szolgáltatásoknak helyileg és igazgatásilag szerves része legyen, mivel minden gyermek egy bizonyos életkorban, néhány pedig gyermekkorá nagy részében többet igényel a könyvtártól, mint amennyit a gyermekkönyvtár nyújtani tud.
- A gyermekkönyvtár szerepe a fejlődés folyamatában nem korlátozódik a tényszerü információk nyújtására, nagy jelentősége van emellett a képzelet fejlesztésének. Ezért kell egyensulyban tartani a szépirodalom és az ismeretterjesztő irodalom arányait.
- Az állományban legyen képviselve nemcsak az iskolás koruaknak, hanem az iskoláskor előtti korosztálynak szóló könyvanyag is.
- Gondolni kell a pedagógusok, szülök és érdeklődök gyermekirodalomra, gyermekek olvasására vonatkozó igényeinek kielégítésére is.
- Igen nagy jelentősége van az audiovizuális anyagoknak - beleértve azokat is, amelyek kifejezetten oktatási célra készültek - mind a könyvtárban, mind a könyvtáron kívül ren-

dezett gyermekfoglalkozásokon. Fel kell hívni a figyelmet a filmek és diák jelentőségére a könyvanyag tartalmi feltárásában, továbbá a lemezek és hangszalagok szerepére a beszélt nyelv és a zene területén.

- A gyermekkönyvtárosoknak különleges képzettségre van szükségük. Legyenek kapcsolatban az iskolákkal, az ifjúsági ill. gyermekszervezetekkel, nevelési intézményekkel (óvodák, iskolák, szülők szervezetei) és a nevelés területén működő szakemberekkel.

Lássuk, hogyan alakulnak ezeken az elvi alapokon a gyermekek könyvtári ellátásának számszerű normatívái.

ÁLLOMÁNY

A könyvállomány nagysága (22-26. pont) a lakosság számának függvénye a gyermekek vonatkozásában is. Ha tehát a 14 éven aluli gyermekek aránya 25-30% (Európában általában ennyi), akkor a könyvállománynak is megközelítőleg $1/3$ -a legyen gyermekkönyv. (Ha tehát 3000 lakos esetében a minimális könyvállomány 9000 kötet, akkor ennek egyharmada: 3000 kötet gyermekkönyv. Ez a 25-30%-nyi gyermeklakoshoz viszonyítva 3-4 könyvet jelent gyermeklakosonként.) Ez a könyvanyag a felnőtt anyagtól elkülönítve, szabadpolcon álljon a gyermekek rendelkezésére.

Az $1/3$ -os arány a gyarapításra is érvényes. Az 1000 lakosra javasolt 250-300 kötetes évi gyarapodásnak szintén az egyharmada legyen gyermekkönyv. Figyelembe kell venni, hogy az elhasználódás miatt kivonásra kerülő állomány nagy része éppen a gyermekkönyvállományból való.

Referenzállomány minden könyvtárban szükséges. A legkisebb referenzgyűjtemény legalább 100 kötet legyen. A gyűjtemény nagysága az állomány arányában nő, míg 50 000 lakosu település könyvtárában eléri az állomány 10%-át. A gyermekkönyvtár is rendelkezék referenzkönyvekkel, a legszükségesebbekkel. Figyelembe veendő azonban, hogy a nagyobb gyermekek a felnőttkönyvtár központi referenzgyűjteményét és olvasótermét is használhatják; így elkerüli a könyvtár a drága referenzállomány kettős beszerzését (28-29. pont). Ez természetesen a felnőtt- és a gyermekrészleg együttes, egymással összefüggő elhelyezését tételezi fel. A gyermekrészleg referenzállományában nálunk gyakori, jelentős költ-

ségtöbbletet okozó kettős beszerzések a gyermek- és a felnőtt szolgálat hely szerinti elkülönülésével is összefüggenek.

A közművelődési könyvtár által előfizetett folyóiratok száma legalább 50; nagyobb településeken 1000 lakosként 10 folyóirat. Ezek között vannak a gyermekfolyóiratok is (39. pont). Számukat előírni nem lehet.

Az audiovizuális anyagok (hanglemezek, hangszalagok, diák, keskeny- és normálfilmek, képmagnó) szerepe a könyvtárakban állandóan növekszik. A hangsúly azonban a nyomtatott dokumentumokkal való ellátáson van – teszi hozzá a szöveg figyelmeztetésképpen. A lemezgyűjtemény létesítését 20 000 lakoson felüli településen tartja ésszerűnek, nagysága minimálisan 2000 (zenei és nyelvi) lemez legyen mind a felnőttek, mind a gyermekek használatára. A reprodukáló felszerelések a felnőtt és a gyermekrészleg közös használatára szerzendők be.

SZEMÉLYZET

A személyzeti ellátottság mértékét a gyermeklakosság, tehát a potenciális olvasók számából vezeti le a dokumentum. A legkisebb állandó könyvtári egységben (3000 lakosu településeken) is kell egy szakképzett főfoglalkozású könyvtáros és egy segéderő, akik a gyermekszolgálatot is végzik. Sűrűbb településeken 10 000 lakosra kell egy szakképzett gyermekkönyvtárost számítani. (A segéderők létszámát itt külön nem említi, de rögzíti, hogy a szakképzett könyvtáros nem végez rutinmunkát.) (74. pont.)

Ez azt jelenti, hogy 2000 gyermeklakosra jut egy gyermekkönyvtáros. Mivel nálunk a gyermekeknek hozzávetőlegesen a fele jár a közművelődési könyvtárba, 1000 gyermekolvasóra jutna egy szakképzett gyermekkönyvtáros. Irányelveink 500 gyermekolvasóra javasolnak egy gyermekkönyvtárost. Nálunk sajnos a rutinmunka, sőt a manuális munkák is a gyermekkönyvtárost terhelik. Kívánatos lenne, hogy a munkakörök differenciálásával szabadítsuk meg ezektől a munkáktól a szakképzett könyvtárosokat. A másik tényező, amely ugyancsak a személyzeti igény csökkenéséhez vezet, a gyermek- és felnőtt szolgálat együttes elhelyezése, közös épületben, sőt összefüggő helyiségekben, egyesített és lehetőleg gépesített kölcsönzési adminisztrációval.

Részletesen foglalkoznak a normatívák a gyermekszolgálat elhelyezésével (101–108. pont). A könyvtári szolgálat elhelyezésére és berendezésére vonatkozó általános irányelvek (flexibilitás, szabadpolc stb.) természetesen a gyermekrészlegre is vonatkoznak, de néhány speciális elvvel kiegészítve. Ilyen pl. az, hogy a gyermekkönyvtár helyiségeinek méreteit a maximális igénybevételhez (a „csucsforgalomhoz”) kell mérni. – Számítani kell a kisgyermeket kísérő felnőttekre. Figyelembe kell venni, hogy a központi gyermekkönyvtárak vonzása távolabb is hat. Ez természetesen nem teszi feleslegessé más gyermekszolgálati helyek létesítését. – Gondolni kell arra, hogy a csoportos osztálylátogatások se okozzanak zavart, zűrlést.

Lehetnek olyan könyvtárak, amelyekben nincs szükség gyermekkönyvtárra, másutt viszont létrejöhetnek kizárólag gyermekeknek szolgáló könyvtárak (közművelődési könyvtáraktól távol). A felnőttek és a gyermekek elkülönítése azonban csak kivételes esetként fogadható el, semmiképpen nem általános könyvtárpolitikai elvként.

A gyermekkönyvtár helyiségeinek három fő követelménycsoportot kell kielégíteniük:

1. A kölcsönzési lehetőségeknek, a könyv- és egyéb állomány szabadpolcos elhelyezésének, kisebb kiállítások tereinek biztosítását.
2. Olvasó-, tanulószoba biztosítását, ahol a referenzállomány is elhelyezhető.
3. A gyermekkönyvtári foglalkozások elhelyezését.

A szabadpolcos kölcsönző tér alapterülete 1000 kötetre 15 m^2 , 4 polcos állványokat számítva. Ez elegendő helyet biztosít a könyveknek, az olvasóknak, a kölcsönzésnek, valamint a csoportos látogatások fogadása és kisebb kiállítások számára.

Kisebb településeken a gyermekrészleg nagysága 10 000 lakosig $75\text{--}100 \text{ m}^2$, 10–20 000 lakos között $100\text{--}150 \text{ m}^2$.

Olvasó-tanuló szobára is szükség van a szabadpolcos tér mellett, ha lehetőséget akarunk biztosítani a gyermekeknek az elmélyült olvasásra, tanulásra. E szoba méretei az igényektől és a könyvtár lehetőségeitől függenek. Itt kap helyet a referenzgyűjtemény és a folyóiratok. Berendezése: polcok, munkaasztalok, szé-

kek. Számítani kell arra, hogy ebben a koncepcióban a nagyobb gyermekek a felnőttek olvasótermét is igénybe vehetik.

Egyes szűkebb körű foglalkozások kisebb könyvtárakban a szabadpolcos térben is megoldhatók. Más esetben a közművelődési könyvtár is helyet adhat nekik. Ha azonban a könyvtár külön helyiséget tud a gyermekfoglalkozások számára biztosítani, akkor ennek méretei a következők:

- a) ha nincs klubszerűen berendezve, akkor személyenként $1,5 \text{ m}^2$.
- b) ha klubszerű berendezése van, akkor személyenként 3 m^2 .

Ez a szoba legalább 30 gyermek befogadására legyen alkalmas, de semmiképpen sem szabad 100-nál több gyermekre tervezni.

A nagyobb helyiség meg is osztható. A berendezés legyen variálható, de ne kelljen minden foglalkozásra átrendezni.

A könyvtárosok munkahelyét a többi munkaszobákkal együtt veszik tervbe, személyenként 4 m^2 -t számítva.

Ha az IFLA normatíváit összehasonlítjuk 1971 decemberében megjelent hazai Irányelveinkkel, megelégedéssel állapíthatjuk meg az alapelvek hasonlóságát. A számszerűségekben mutatkozó eltérések, amint ezt a személyzeti ellátás esetében is láttuk, jelenlegi körülményeinkkel magyarázhatók. E normatívák azonban sok tekintetben hasznos utmutatással szolgálnak a gyermekkönyvtárak fejlesztéséhez – főképpen az elhelyezés tekintetében – még az Irányelvek mellett is.